

กรอบการศึกษาวิเคราะห์สังคมไทย:

บทวิเคราะห์ผลงานวิจัยของคนไทยในทัศนะของนักวิชาการชาวญี่ปุ่น

ชูจิ ทานากะ ๑ : เซียน (Chuji Tanaka)

วิชัย เพียรนุเคราะห์ขัน : แปล

■ บทนำ

๙๘ ลังจากที่รัฐบาลทหารถูกโค่นล้มลงเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มมีเสรีภาพในด้านการแสดงความคิดเห็นอย่าง กว้างขวาง จะเห็นได้ว่ามีบุคลากรใหม่ๆ ของนักวิจัยไทยได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่เคยมีมา ก่อนในอดีต บทความเหล่านี้มีลักษณะพิเศษโดยแบ่ง แนวโน้มออกกว้างๆ ได้สองกลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก เป็นผลงานเกิดจากความพยายาม ในด้านการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยแนวใหม่

ในอดีตมีแต่การศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยใน แบ่ง成สอง โดยมองดูสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่มี ความมั่นคงอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ภายใต้บุญ บารมีและความเมตตาของพระมหาภัตติย์ ส่วนอีก กลุ่มนึง ในช่วงหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๖ เริ่มมีการ ศึกษาวิเคราะห์ตามแนวทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์อย่าง มีเหตุมีผล มีการวิจารณ์การศึกษาประวัติศาสตร์ใน อดีตที่ผ่านมา และหันมาศึกษาในแบบประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และการเมือง ดังเช่นบทความที่ ข้าพเจ้าได้เลือกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นแล้ว

๑ ผู้เขียนเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาไทยศึกษา เคยเป็นนักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๔๘ ในระหว่างนั้นได้ออกไปศึกษาวิเคราะห์ปัญหาหนี้สินและสภาพแท้จริงของชวนชาที่ หมู่บ้านบางพลี จังหวัดระเชิงเทรา และทำงานในด้านการวิจัยที่สถาบันวิจัยเศรษฐกิจในเอเชีย (The Institute of Asian Economic Affairs) จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยศึกษาต่างประเทศแห่งโตเกียว (Tokyo University of Foreign Studies) และย้ายไปประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยศึกษาตะวันตกแห่งต่างประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศ นานาประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖

กล่าวเฉพาะกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย ในแง่ของประวัติศาสตร์เศรษฐศาสตร์และการเมืองอย่างลึกซึ้งและชัดเจนด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวข้อที่ให้ความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์ของนักวิจัยกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือ มีความสนใจในปัญหาที่ว่า ทำไมประเทศไทย จึงยังหยุดชะงักในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งๆ ที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลของระบบทุนนิยมตะวันตก แต่ทำไมในสังคมไทยระบบทุนนิยม จึงไม่เจริญเติบโตอย่างจริงจัง ความสนใจในปัญหาเรื่องนี้เป็นได้จากการศึกษาวิจัยซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ แนวตั้งที่จะกล่าวต่อไป

เมื่อคุณพูดถึงความและผลงานนิวัติในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ จะพบว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่ยังไม่เคยเปิดเผยมาก่อนในอดีตหลายเรื่อง มีผู้นำมาศึกษาวิจัยให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งช่วยทำให้เกิดความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่า ถึงแม้จะพยายามรวบรวมเหตุการณ์ที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์ได้มากเท่าไร เพียงเท่านั้นก็ยังไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อภาพรวมของสังคมไทยได้อย่างถูกต้อง เราจะสามารถค้นหาภาพรวมที่ถูกต้องของสังคมไทยได้ ก็ต่อเมื่อเราสร้างกรอบการศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยขึ้นมาก่อน และถ้าหากสามารถนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายมาบรรจุในกรอบนั้นได้อย่างสนิท โดยไม่ต้องฝืนหรือขัดแย้งในตัวเอง ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงดำเนินการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ดัง

ได้กล่าวไว้ข้างต้น ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยทางกรอบการวิเคราะห์ ก่อนอื่นเรายังจำเป็นต้องดูว่าผลของการศึกษาวิเคราะห์ในบทความเหล่านี้ ได้พบกรอบที่สามารถทำความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยแล้วหรือไม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในอดีตพอจะแบ่งออกกว้างๆ ได้เป็น ๔ แนว แนวที่หนึ่ง เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ มองดูสังคมไทยว่ามีการพัฒนามาในทำนองเดียวกับสังคมศักดินา เช่นเดียวกับสังคมตะวันตก แต่สังคมไทยยังไม่หลุดพ้นจากสังคมระบบศักดินา ตัวแทนของนักวิจัยแนวนี้ได้แก่ จิตรา ภูมิศักดิ์ เข้าเป็นนักกิจกรรมที่โรมตีและต่อต้านรัฐบาล ทั้งยังเป็นนักประวัติศาสตร์ นักพากษ์วิจารณ์สังคมด้วย จิตราถูกสังหารเมื่ออายุเพียง ๓๕ ปี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เขาจะไม่ใช่นักวิจัยร่วมสมัยหลัง ๒๕๑๖ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาในฐานะตัวแทนของนักวิจัยประวัติศาสตร์ตามทฤษฎีมาร์กซิสต์แล้ว เรายังไม่สามารถมองข้ามเขาไปได้ เขาใช้namปากกว่า "สมมติ" เขียนหนังสือเรื่อง "โฉมหน้าศักดินาไทย" (ข้าพเจ้าได้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นพิมพ์ลงในหนังสือเรื่อง "ไทยโนะโกโกโร" เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘) เข้าได้พยายามอธิบายความเป็นมาของสังคมไทย ตามขั้นตอนกระบวนการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีของมาร์กซิสต์ เรื่องนี้ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ แต่เป็นประเด็นที่ควรจะเก็บไว้ก่อนถึงที่อื่นต่างหาก ข้าพเจ้าเองก็เห็นด้วยในความจริงที่ว่า สังคมไทยไม่มีการแบ่งปันที่ดินตามยศฐานศักดิ์ ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่จะอธิบายสังคมระบบศักดินาในเมืองไทยเช่นเดียวกับระบบ

ศักดินาในสังคมตะวันตก และในปัจจุบันก็ไม่ปรากฏว่ามีนักวิจัยคนอื่นสนใจศึกษาวิเคราะห์ตามแนวนี้อีกเลย แนวที่สองก็ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของ Marxist เช่นกัน เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยในกรอบของลักษณะการปกครองระบบสมบูรณ์แบบสิทธิเสรีภาพ ตามทฤษฎีของ คาร์ล วิตฟ็อกอล (Karl Wittfogel) กล่าวคือ นักวิจัยแนวนี้เชื่อว่าการปกครองระบบสมบูรณ์แบบสิทธิเสรีภาพ ที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ทางด้านการชลประทานในระดับชาติ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบทุนนิยม ตัวแทนของนักวิจัยแนวนี้ได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทรวนิช (เรื่อง “ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย”) แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาความเป็นมาของราชวงศ์ในสมัยต่างๆ ของไทย อันได้แก่ สุโขทัย ออยุธยา และรัตนโกสินทร์ ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ยืนยันได้เลยว่า มีสมัยใดที่กษัตริย์ไทยต้องใช้การปกครองระบบสมบูรณ์แบบสิทธิเสรีภาพเพื่อดำเนินงานด้านการชลประทานในระดับชาติ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถใช้กรอบการศึกษาอันนี้ทำความเข้าใจสังคมไทย

แนวที่สาม เป็นการศึกษาตามทฤษฎีระบบการผลิตแบบเชิงของ Marxist เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวแทนของนักวิจัยตามแนวนี้ได้แก่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เขาให้ความสนใจในลักษณะการดำเนินรัฐบาลเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของสังคมเกษตร เขายังคงใช้คำว่า “ชุมชนเกษตร” และเชื่อว่าจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ในอารีตประเพณีพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในสังคมชนบทของไทย ดังจะเห็นได้จากบทความของเขาว่า “เศรษฐกิจของชุมชนก่อน

ระบบทุนนิยมในประเทศไทย” นอกจากนี้ ยังมีบทความของนักวิจัยอีก 3 ท่านจำนวนไม่น้อย ที่อ้างตามแนวการศึกษาของเข้าในบทความเรื่องนี้

บทความของฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวถึงสาเหตุที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมตะวันตก แต่ยังสามารถสร้างโครงสร้างของชุมชนในชั้นบนไว้ได้ ทั้งนี้ เพราะว่าเป็นผลจากการบังคับพื้นที่ อาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน ที่สามารถต่อต้านระบบทุนนิยมไว้ได้ แต่ยังมีข้อสงสัยในเรื่องน้อยๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าสิ่งที่ต่อต้านระบบทุนนิยมในสังคมชนบทของประเทศไทย ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบเก่า (ในระบบอุปถัมภ์) เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในความสัมพันธ์ดังกล่าวมีแต่การผลิตเพื่อบริโภคเท่านั้น ไม่มีการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนเลย

ในการศึกษาแนวสุดท้ายเป็นแนวที่เริ่มต้นจาก การศึกษาของ อรัญ พรหมชมพุ ในบทความเรื่อง “เส้นทางสังคมไทย” เข้าพูดถึงลักษณะของสังคมไทย สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชนชั้นปักษ์ของไทยยอมเป็นทาสต่อระบบจักรวรรดินิยมทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เพราะการเข็นسنธิสัญญาที่เสียเปรียบต่อชาติต่างชาติในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้ประเทศไทยตอกย้ำในสภาพกึ่งเมืองขึ้นหรือกึ่งศักดินาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ยังมีนักวิจัยที่ทำการศึกษาตามแนวนี้ อีกเช่น ทรงชัย ณ ยะลา (ดูบทความเรื่อง “ปัญหาการศึกษาวิธีการพานิชย์ของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา”) แต่การศึกษาของทรงชัยไม่ได้มีลักษณะทางวิชาการ หากมีลักษณะเป็นการปลุกระดมลักษณะมิวินิสต์ในประเทศไทย ในทำนองคล้ายๆ กับทฤษฎีการต่อสู้

เพื่อการปฏิรูปของมาซึ่งในเมืองจีนมากกว่า
๖๖ นวการศึกษาทั้งสี่แนวที่ยกขึ้นมากล่าวใน
ข้างต้นนี้ ล้วนเป็นการศึกษาแบบประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจและการเมือง เพื่อหารือการศึกษา
แนวใหม่สำหรับการทำความเข้าใจกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย แต่ก็ยัง
ไม่มีแนวการศึกษาใดที่ประสบความสำเร็จในการ
สร้างกรอบการศึกษาวิเคราะห์ที่สมบูรณ์เลย

จากการศึกษาบทความของนักวิจัยไทยทั้งสี่
แนวทำให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า ถึงแม้จะพยายาม
รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากเท่าไรก็ตาม
ก็ไม่สามารถที่จะแสดงภาพรวมของสังคมไทยได้
อย่างถูกต้องดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม
บทความทั้งสี่แนวที่ยกขึ้นมาตนนี้ ก็เป็นแนวทางการ
ศึกษาวิเคราะห์ที่ได้พยายามค้นหาเค้าโครงของภาพ
รวมของสังคมไทย แต่เนื่องจากเป็นกรอบตามทฤษฎี
ที่ได้สร้างขึ้นมาตามกระบวนการพัฒนาของสังคม
ตะวันตก การที่จะนำมาปรับให้เข้ากับกรณีของสังคม
ไทยจึงเป็นไปได้ยาก

ด้วยเหตุนี้ โครงการตามมีความประสงค์ที่จะใช้
ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๖ ในการ
ทำความเข้าใจภาพรวมของสังคมไทยแล้ว ผู้นั้นก็
จำเป็นต้องสร้างกรอบขึ้นมาใหม่เอง ดังนั้นข้าพเจ้า
จึงตั้งใจที่จะทดลองสร้างกรอบการศึกษาของตนเอง
ขึ้นมาทดสอบ เพื่อที่จะนำผลลัพธ์การวิจัยจากการ
วิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ รวมทั้งข้อเท็จจริงทาง
ประวัติศาสตร์และข้อเท็จจริงทางสังคมในบทความ

ต่างๆ เหล่านี้ มาประกอบเข้ากับกรอบการวิเคราะห์
ของข้าพเจ้าเอง เพื่อศึกษาภาพรวมของสังคมไทยให้
เข้าใจได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

กรอบการทำความเข้าใจภาพรวมของสังคม
ของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับลักษณะความสนใจปัญหาต่อ
สังคมที่จะศึกษาของผู้นั้น เมื่อลองทบทวนความ
สนใจของข้าพเจ้าที่มีต่อสังคมไทยที่เคยมีมาในอดีตดู
ก็พบว่าแก่นแท้ของความสนใจที่มีต่อสังคมไทยของ
ข้าพเจ้านั้น มืออยู่ที่ข้อสงสัยในคำถามข้อหนึ่งว่า...ทำไม^๒
ชาวนาไทยจึงต้องยากจนอยู่ร่ำไป? คำถามข้อนี้ตรง^๒
กับบทความของยอดคง ทับทิวไม้ ๒ ซึ่งพิมพ์ขึ้น
หนึ่งปีต่อมาหลังจากที่รัฐบาลทหารถูกโค่นล้มโดย
นักศึกษาไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ หนังสือเล่มนี้แสดง^๒
ให้เห็นถึงการถูกกดขี่จำกัดเสรีภาพในการแสดง
ความคิดเห็นของประชาชนมาเป็นเวลาภานาน และ
ในที่สุดการต่อต้านก็จะเบิดขึ้น

จากชื่อของหนังสือและบทความ ก็สะท้อนให้
เห็นบรรยายภาคในตอนนั้นได้เป็นอย่างดี บทความ
เรื่องแรกในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงปัญหาที่ข้าพเจ้า
สนใจ จึงได้แปลเป็นภาษาญี่ปุ่น บทความนี้ชี้ให้เห็น
ถึงความพยายามที่จะค้นหาสาเหตุที่ชาวผู้ชี้งได้ชื่อ^๒
ว่าเป็นกระดูกสันหลังของเมืองไทยต้องตกอยู่ใน
สภาพยากจน โดยได้ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการชื้อ^๒
ขายข้าว เอกสารราชการที่เกี่ยวข้อง และระบบการ
ชุดรีดของพ่อค้าคนกลางที่เป็นชาวจีนเพียงกลุ่มนิดเดียว
จากชื่อบทความอาจทำให้เข้าใจว่า เป็นบทความใน
แบ่งแสดงความคิดเห็นหรือระบายความรู้สึกเท่านั้น

๒ ยอดคง ทับทิวไม้ “เริ่มต้นกันที่นี่ก่อน..ข้าว” พรุ่งนี้ คอมมิวนิสต์ตะครองไทย เมษายน ๒๕๑๔.

แต่หากได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในบทความตั้งกล่าวได้อ้างข้อมูลของทางการ บทความในหนังสือพิมพ์ และข้อมูลที่เป็นรูปธรรม ภาพของชาวนาที่เข้าแสดงไว้ในบทความนี้ จึงไม่ต่างไปจากสภาพแท้จริงของชาวนาในปัจจุบันนี้มากนัก หนังสือเล่นนี้ถูกทางการสั่งยึดและห้ามพิมพ์เผยแพร่องค์กรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๗๐ จึงนับว่า บทความนี้เป็นบทความที่มีความหมายพิเศษ และเป็นที่ระลึกสำหรับหนังสือต้องห้ามเล่มหนึ่งในเมืองไทย

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมาก จนกลายเป็นเป้าหมายตาของประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ซึ่งต่างเชื่อกันว่าประเทศไทยคงจะสามารถก้าวเข้าไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) ได้ในไม่ช้านี้ รัฐบาลไทยได้จัดตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” ฉบับที่ ๑-๖^๓ เพื่อสรุปผลสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา ๒๕ ปีที่ผ่านมา ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ - ๔ ปรากฏว่ารายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นถึง ๑๙ เท่าตัว และรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลได้เพิ่มขึ้นถึง ๘ เท่าตัว คือจาก ๒,๒๐๐ บาทต่อคนในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๒๐,๓๐๐ บาทต่อคนในปี ๒๕๒๙ ส่วนมูลค่าสินค้าออก (ตามสถิติคุณภาพจำเริง) ได้เพิ่มขึ้นกว่า ๒๐ เท่าตัว และยังได้สรุปไว้ว่า ในด้านการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้น มีแนวโน้มกระจายไปสู่ประชาชนได้ทั่วถึงมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากประชาชนในเขต

ชนบทพื้นที่ยากจนเริ่มได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังตามแผนพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน ในช่วงระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ ยังเน้นการประเมินผลและคาดหวังอย่างสวยงามที่เดียว

สำหรับรายงานผลของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ โดยรัฐบาลไทยดังกล่าวนี้ เจมส์กัตติ ปั่นทอง ได้แสดงทัศนะที่ตรงกันข้ามไว้ในบทความเรื่อง “เศรษฐกิจไทย : การพัฒนาที่ขาดความสมดุลและไม่เป็นธรรม”^๔ เขายกกล่าวไว้ว่า นับตั้งแต่มีการวิจัยเพื่อค้นหาภาพการกระจายรายได้และสภาวะความยากจนในประเทศไทย สามารถสรุปได้ว่าระหว่างต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ จนถึงกลางทศวรรษ ๒๕๑๐ ครอบครัวไทยในทุกพื้นที่มีรายได้ที่แท้จริงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความยากจนทั้งประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว ความแตกต่างในรายได้ระหว่างชนบทกับในเมืองมีแนวโน้มลดลง และครอบครัวชนบทมีฐานะดีขึ้น แต่ผลการศึกษาวิจัยที่ได้กระทำในช่วงเวลาตัดมา คือ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ และปี พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๑ แสดงให้เห็นแนวโน้มของรายได้ในประเทศไทยที่เปลี่ยนทิศทางไป โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปี ๒๕๒๔ ถึงปี ๒๕๒๙ การกระจายรายได้มีแนวโน้มแลวลง และสภาวะความยากจนก็มีจำนวนสูงมากขึ้น บทความนี้ยืนยันด้วยข้อมูลให้เห็นชัดว่า ปัญหาความยากจนในชนบทยังไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้นไปกว่าแต่ก่อนได้มากนัก

^๓ สรุปสระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ และผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๖.

^๔ เจมส์กัตติ ปั่นทอง “เศรษฐกิจ: การพัฒนาที่ขาดความสมดุลและไม่เป็นธรรม” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๓.

กี่วากับปัญหาความยากจนของชาวนาในประเทศไทย ซึ่งเป็นหัวข้อเรื่องที่ข้าพเจ้าให้ความสนใจเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัย และสิ่งที่จะใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาปัญหาเรื่องนี้คือความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับอุปถัมภ์ ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมไทย เพราะความสัมพันธ์แบบนี้เริ่มมาจากความสัมพันธ์ในสังคมชนชั้นระห่ำง ชนชั้นปักษ์รอง “เจ้า” และ “นาย” กับชนชั้นที่ถูกปักษ์รอง อันได้แก่ “ไพร” และ “ทาส” ที่มีมาแต่สมัยโบราณ และด้วยระบบความสัมพันธ์แบบนี้เอง ที่ช่วยให้ชนชั้นปักษ์รองในระบบสมบูรณ์ภูมิสิทธิราชย์สามารถชุดรีดชนชั้นได้การปักษ์รองได้ ในระหว่างนักวิจัยของไทยด้วยกัน ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ ให้ความสนใจในเรื่องนี้ และเริ่มศึกษาวิเคราะห์เป็นคนแรก เข้าได้เขียนบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้เป็นจำนวนมาก บทความหนึ่งที่เขาได้พิพารามรวมรวมสรุปไว้อยู่ ก็คือ บทความเรื่อง “โครงสร้างสังคมไทยและปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรในการพัฒนา”^๔ ในบทความนี้เขาได้อธิบายลักษณะของความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ - ผู้ได้รับอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเข้าชี้ให้เห็นว่าเดิมที่เดียวความสัมพันธ์แบบนี้เกิดขึ้นในลักษณะของความสัมพันธ์กับทางราชการ ระหว่างชนชั้นผู้ปักษ์รอง กับชนชั้นผู้ถูกปักษ์รองในสังคมศักดินา และได้พัฒนามาเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัวเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ และยังพูดถึงสาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

เริ่มเสื่อมโกร姆และสลายลงในที่สุด เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทที่มีความเจริญและวิวัฒนาการเทคโนโลยีใหม่เข้ามามาก เกษตรกรก็ได้เปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อดำรงชีพและแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่นมาเป็นการเพาะปลูกเพื่อการค้า แต่อย่างไรก็ตามเขายังเชื่อว่าในอนาคตความสัมพันธ์แบบนี้จะยังคงมีหลงเหลืออยู่ในระบบราชการไทย และจะเป็นแบบแผนความประพฤติที่เห็นได้ในความสัมพันธ์ภายในระบบการของธุรกิจทั่วไปในสังคมไทย อีกด้วย คงจะไม่มีวันสูญหายไปจากสังคมไทยอย่างแน่นอน

๖ นอกจากนี้ มีบทความที่เกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับอุปถัมภ์ที่นำเสนอจึงอีกบทความหนึ่ง เป็นบทความของ ดร. เจรเมีย เคเม็ป์ ที่ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ เป็นผู้แปลเรื่อง “ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ และผู้รับอุปถัมภ์ในการศึกษาสังคมไทย”^๕ แต่เป็นผลงานที่แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษอีกทอดหนึ่ง จึงเข้าใจได้ยากเป็นบางส่วน ทั้งยังไม่สามารถติดตามต้นฉบับได้ ดังนั้นข้าพเจ้าต้องขอภัยในข้อผิดพลาดที่อาจจะมีไว้ ณ ที่นี้ด้วย ดร. เจรเมียเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน เขาวิจารณ์การใช้ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ได้รับอุปถัมภ์ ที่ใช้เป็นแนวทางอธิบายตัวแบบโครงสร้างสังคมไทย และกล่าวถึงความเข้าใจผิดและอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

^๔ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ “โครงสร้างสังคมไทยและปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรในการพัฒนา” รวมบทความก้าวต่อไปของสังคมไทย, คณะกรรมการนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สิงหาคม ๒๕๒๓.

^๕ ดร. เจรเมีย เคเม็ป์ เขียน ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ แปล “ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ใน การศึกษาสังคมไทย” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๑.

ได้จากการใช้ตัวแบบดังกล่าว เพราะทำให้มองข้ามปัญหาชนชั้นในสังคมไทยไปได้ง่าย ถึงกระนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าการศึกษาวิจัยของม.ร.ว.อคินเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้รับอุปถัมภ์ เช่นไส้การศึกษาในแบบของชนชั้นในสังคมไทย จึงนับว่ามีคุณค่าเพียงพอสำหรับผู้ที่สนใจปัญหาแบบนี้ ที่จะใช้เป็นพื้นฐานประกอบในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

**เ
น**ักวิจัยอีกท่านหนึ่ง คือ วันรักษ์ มีมณีนาคิน ที่สนใจการศึกษาในแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้รับอุปถัมภ์ในแนวเดียวกับ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงอิทธิพลที่มีต่อพฤติกรรมและค่านิยมของคนไทย ในบทความเรื่อง “โครงสร้างสังคมไทย”^๗ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ถึงแม้จะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ต่อสังคมส่วนรวมมาเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวก็ตาม สาเหตุอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ช่วยถ่ายทอดความสัมพันธ์แบบนี้มานักระหว่างทุกวันนี้ก็คือ การจัดระเบียนทางการเมืองและสังคมโดยมีพระมหาภัตตริย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจ ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ฉะนั้นถ้าจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบอุปถัมภ์กับปัญหาความยากจนของชาวนา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพุดถึงหลักการปกครองหรือระเบียนทางการเมืองและสังคมของไทยเสียก่อน

๑ :

หลักการปกครองในระบบภัตตริย์ของไทย

หลักการปกครองในระบบภัตตริย์ของไทย มีรากฐานของอุดมการณ์ทางการปกครองในระบบภัตตริย์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ในการวิเคราะห์หลักการปกครองในระบบภัตตริย์นี้ ก่อนอื่นจะเป็นต้องศึกษาอุดมการณ์ที่เป็นรากฐานของการปกครองดังกล่าวเป็นสิ่งแรก ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้รวบรวมและวิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองที่สร้างขึ้นระหว่างสมัยสุโขทัยกับสมัยอยุธยา มาจนกระทั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ บทความของเขาระบุว่า “ศาสนา กับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่า ด้วยอุดมการณ์และวิเตะโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ”^๘ อุดมการณ์ทางการเมืองในระบบภัตตริย์ เริ่มวางรากฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยสร้างภาพพจน์ภัตตริย์ในสมัยสุโขทัยให้เป็น “ธรรมราชา” ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างการรับรู้ และการยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของภัตตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” พomoมาถึงสมัยอยุธยา ก็ได้พยายามใช้ศาสนาพราหมณ์- Hinดูของขอม ที่เน้นเรื่อง “เทวราช” และความศักดิ์สิทธิ์เหนืออนุษายบุตุชนของภัตตริย์ โดยพยายามประสานความเชื่อดังกล่าวเข้ากับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างมหานยา จึงเกิดภาพพจน์ใหม่

^๗ วันรักษ์ มีมณีนาคิน “โครงสร้างสังคมไทย” การพัฒนาชนบทไทย หนังสือที่ระลึก ดร.ป่วย มีนาคม ๒๕๓๑.

^๘ ดร. สมบัติ จันทรวงศ์ “ศาสนา กับการเมือง : ว่าด้วยอุดมการและวิเตะโศบายของพระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้า - จุฬาโลกฯ” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ - ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ ก.ย.๓๑-เม.ย. ๒๕๓๒

ของกษัตริย์สมัยอยุธยา ในลักษณะของ “พุทธราชา” ขึ้น กล่าวคือ กษัตริย์สมัยอยุธยา นอกจากจะมีลักษณะด้านหนึ่งแห่ง “ธรรมราชา” ที่มีเมตตาปราณี ต่อประชาชนทั่วไป ยังมีลักษณะในอีกด้านหนึ่งของ “เทวราชา หรือ สมมุติเทพ” ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ทั่วไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดที่น่าสนใจ ของบทความเรื่องนี้ก็คือ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ชี้ถึงประเดิมการสืบทอดอุดมการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างสมัยกรุงธนบุรีกับสมัยรัตนโกสินทร์ไว้ว่า พระเจ้าตากสินผู้กอบกู้บ้านเมืองและสถาปนาราชวงศ์กรุงธนบุรีขึ้นใหม่นั้น ได้ประกาศตัวเป็นเอกอัครพุทธศาสนาสูบถัมภ์ แต่กลับไม่พอพระทัยในฐานะเพียงเท่านั้น ยังพยายามปฏิบัติหน้าที่ทางธรรมที่จะบรรลุโสดาบันเข่นเดียวกับสงฆ์เสียเอง จนในที่สุดต้องสูญเสียสิ่นราชวงศ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น แต่สำหรับพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ที่ขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทำหน้าที่เป็นเอกอัครพุทธศาสนาสูบถัมภ์ไปพร้อมๆ กับสร้างภาพลักษณ์ในฐานะ “เทวราชา” ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ จึงทำให้ฐานะกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีมีเอกภาพและความมั่นคงมากนапрิมาณทั่วทุกแวงนี้

ปัญหาเกี่ยวกับระบบความคิดทางการเมืองสุขай ตรีรัตน์ได้เสนอบทความเรื่อง “กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย”^๙ เพื่อชี้ให้เห็นความมาของระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเป็นระบบความคิดที่ใช้อธิบายเหตุผลความชอบธรรม

ของการดำรงอยู่ของชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย และช่วยให้เจ้าขุนมูลนายสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ผู้เขียนศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ในช่วงระหว่างสมัยล้านนาจนถึงอยุธยาตอนต้น (รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) อันได้แก่ วรรณคดีเก่าแก่ เช่น ไตรภูมิพระร่วง ลิลิตโงการแข่งน้ำมหาชาติคำหลวง เป็นต้น โดยเฉพาะระบบความคิดเกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ (เช่น พุทธราชา ธรรมราชา เทวราช) ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานรองรับระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็คือ สิ่งที่ผู้ปกครองสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับอธิบายความชอบธรรมของอำนาจการปกครอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ โดยการปลูกฝังความเชื่อให้แก่หมู่ประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง อย่างไรก็ตามระบบความคิดทางการเมืองจะบังเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถทำให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองเชื่อและยอมรับว่า ระบบความคิดดังกล่าวให้ประโยชน์แก่พวกเขามาก ชนชั้นได้การปกครองได้รับการปลูกฝังในแนวจิตสำนึกปลอมแปลงโดยให้เกิดโลกทัศน์ที่เชื่อว่า ตนเองก็ได้รับผลประโยชน์จากการดำรงอยู่ของกษัตริย์ที่มีอำนาจอันชอบธรรมในเบื้องของธรรมราชาและเทวราช เรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ของคนไทยที่อยู่ได้การปกครองมีบทความของ Niels Mulder เรื่อง “The Concept of Power and Moral Goodness” ที่วิเคราะห์ไว้อย่างละเอียดและใช้ศึกษาประกอบได้ (Journal of Siam Society,

^๙ สุขай ตรีรัตน์ “กำเนิดระบบความคิดแบบเจ้าขุนมูลนายของไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๖๔.

Jan. 1979 , Bangkok.)

มิลเดอร์ได้ทำแบบสำรวจความคิดความเชื่อของชาวนาในภาคกลาง เพื่อศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ของคนไทย และพบว่าคนไทยมีโลกทัศน์ซ้อนกันสองชั้นคือ “คุณ” และ “เดช” และมีสิ่งที่ช่วยเชื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งนั้นคือผู้นำที่ดี และเมื่อโลกทัศน์ทั้งสองเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน จึงจะสามารถรักษาความสงบและความมั่นคงของสังคมໄວ่ได้ กล่าวคือ ในความคิดความเชื่อตามโลกทัศน์ของคนไทยเชื่อว่าผู้นำที่มีอำนาจการปกครองในลักษณะทั้ง “คุณ” และ “เดช” พร้อมในตัวเองเท่านั้น จึงจะสามารถเป็นผู้ประกันความสงบสุขและความมั่นคงของชุมชนໄວ่ได้ มิลเดอร์เรียกโลกทัศน์ดังกล่าวว่า “โลกทัศน์แบบไสยศาสตร์” ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่ามาจากการเชื่อเก่าแก่ทางด้านไสยศาสตร์ของชนชาติไทย แต่มิลเดอร์เป็นผู้เชี่ยวชาญทางสาขามนุษยศาสตร์ จึงไม่ค่อยสนใจการศึกษาวิเคราะห์ในแง่ประวัติศาสตร์มากนัก แต่สำหรับข้าพเจ้ามองเห็นว่าโลกทัศน์ไสยศาสตร์ในประวัติศาสตร์มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำที่ดีตามความหมายนี้ที่เดียว ทั้งนี้ เพราะว่า เมื่อพิจารณาความเป็นมาของระบบความคิดทางการเมืองในสมัยสุโขทัย อุดมการณ์ที่สร้างขึ้นจากคำสอนทางพุทธศาสนาในเรื่อง “ธรรมราชา” ก็คือการสร้างคุณลักษณะของกษัตริย์ต่อโลกทัศน์ “คุณ” และต่อมาในสมัยอยุธยา อุดมการณ์การเมืองที่ได้มาจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ในเรื่อง “เทวราช” ก็คือการสร้างคุณลักษณะของกษัตริย์ต่อโลกทัศน์ “เดช”

ให้เกิดขึ้น ในฐานะผู้นำที่เชื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสองผู้ที่มีคุณลักษณะพร้อมในโลกทัศน์ทั้งสองนี้เท่านั้น จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบอันได้แก่กษัตริย์นั่นเอง บทความของดร. สมบัติ ข้างต้นก็สะท้อนให้เห็น ลักษณะอุดมการณ์การเมืองของไทย ที่เดิมโดยขึ้นเป็นระบบความคิดทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นบรรทัดฐานของสังคมไทยตลอดมา

ระบบความคิดทางการเมือง ที่สร้างขึ้นโดย ชนชั้นปักรกรอง จะเป็นที่ยอมรับของประชาชน ซึ่งอยู่ในฐานะผู้อยู่ใต้ปักรกรองหรือไม่ ขึ้นอยู่กับโลกทัศน์ของประชาชน อันเกิดจากความคิดความเชื่อที่มีต่ออำนาจทางการเมือง เกี่ยวกับเรื่องนี้ วิทยาสุจริตธนารักษ์ ได้เสนอบทความเรื่อง “ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย” ๑๐ โดยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์พื้นฐานความคิดความเชื่อของคนไทย และแสดงความเห็นไว้ว่า “ความเชื่อของคนไทยในเรื่องไชโค廓 เทวดา ภูตผี ยังคงไม่ผิดแยกอะไรออกไปจากสมัยเกือบ ๒๐๐ ปีก่อนโน่น ปัจจุบันนี้อาจจะหนักขึ้นไปกว่าเก่าก็เป็นไปได้ เพราะปรากฏมีสำนักต่างๆ เกิดขึ้น และมีผู้นำถือมากมาย” เขาชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ฝังลึกอยู่ในสังคมไทย คำว่าอำนาจสำหรับคนไทยหมายถึง สิ่งลึกลับที่สถิตอยู่ภายในธรรมชาติ และมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ-กรรมด้วย ดังนั้นอำนาจทางการเมืองก็คือพลังที่สามารถครอบครองโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ทั้งสองໄว่ได้นั่นเอง

๑๐ วิทยา สุจริตธนารักษ์ “ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย” รวมบทความประวัติศาสตร์ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๔.

ระบบความคิดทางการเมืองเป็นสิ่งที่ชันชักผู้ปกครองพยายามจะถ่ายทอดและปลูกฝังไว้ภายในจิตสำนึกของมวลชนผู้อยู่ใต้การปกครอง กาญจนากัวเทพ ได้วิเคราะห์วิธีการของชนชั้นปักษ์ที่ใช้ครอบงำจิตสำนึกของมวลชน โดยเสนอผลการวิจัยไว้ในบทความเรื่อง “วิเคราะห์ความกลัวในสังคมไทย-กฤษฎีจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ และสังคมวิทยามาร์กซิสต์” ๑๑ ผู้เขียนได้เจาะลึกไปถึงวรรณกรรมในสมัยสุโขทัย อันได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง บทนิพนธ์ของพระยาลิไท ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นฉบับของระบบความคิดของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เก่าแก่ของไทย ทั้งนี้เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่าง “ความกลัว” กับวรรณกรรมเรื่องนี้ บทความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า “ความกลัว” ที่มีอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่ชนชาติไทยมีมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์ตอกย้ำภายใต้สิ่งแวดล้อมอันเต็มไปด้วยเรื่องลึกลับและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ลึกซึ้งมหัศจรรย์ ด้วยเหตุนี้เอง ความกลัวที่แฝงอยู่ภายใต้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือครอบงำความคิดทางการเมือง

เมื่อพูดถึงหลักการปกครองในระบบสมบูรณ์แบบสิทธิราชย์ของไทย อาจจะกล่าวได้ว่า หลักการปกครองนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดย

ระบบความคิดทางการเมืองช่วยปรุงแต่งโลกทัศน์ของมวลชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของมวลชน และเข้าครอบงำจิตสำนึกของมวลชนไว้ได้กล่าวคือ ผู้นำ (ผู้ที่มีฐานะเป็นผู้นำ) ต้องเป็นผู้ที่สามารถดำรงรักษาความสงบสุขและความมั่นคงของส่วนรวม โดยมีอำนาจเชื่อมโยงโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ลิขิตอุดมภักดี ได้ศึกษาหลักการปกครองของไทยโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ของคนไทย ในบทความเรื่อง “รัฐ: สิ่งปฏิกูลทางประวัติศาสตร์” ๑๒ เขาชี้ให้เห็นว่า การปฏิรัติ ๒๔๗๕ ทำให้รัฐมีการพัฒนาเข้าสู่รัฐใหม่ ลักษณะนิยมได้ทำให้รัฐพัฒนาลายเป็นตัวบุคคล นัยหนึ่งรัฐได้อาตราเป็นร่างมนุษย์ แล้ว (Personification of State) ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” แต่ในสมัยรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ เป็นสมัยที่พระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาทในโลกทัศน์ “คุณ” ส่วนรัฐมีบทบาทในโลกทัศน์ “เดช” แยกออกจากกัน และในสมัยนายกฯ ปริม และนายกฯ ชาติชาย กษัตริย์มีบทบาทในโลกทัศน์ “คุณ” รัฐฯ มาเข้ามายึดบทบาทในโลกทัศน์ “เดช” ถึงแม้ในบทความของลิขิตไม่ได้กล่าวไว้ แต่พอจะสรุปต่อไปได้ว่า หลังจากเกิดรัฐประหารเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ รัฐที่อยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์และทหาร ซึ่งกลับไปสู่ลักษณะเดิมเช่นเดิมกับสมัยจอมพลสฤษดิ์อีกครั้งหนึ่ง และเมื่อชาติชายได้รับเลือกเป็นนายกฯ

๑๑ กาญจนากัว แก้วเทพ “บทวิเคราะห์ “ความกลัวในสังคมไทย” ด้วยกฤษฎีจิตวิทยา จิตวิเคราะห์ และสังคมวิทยามาร์กซิสต์” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ม.ย.- ส.ค. ๒๕๒๕.

๑๒ ลิขิต อุดมภักดี “รัฐ: สิ่งปฏิกูลทางประวัติศาสตร์” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑-๒ ต.ค. ๒๕๓๘- มี.ค. ๒๕๓๙.

สมัยที่สอง ในสมัยนี้มีบางคนกล่าวว่าเมืองไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่บทความเรื่อง “ข่าวไทย” ๑๓ ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองได้ปฏิเสธหักล้างความเห็นดังกล่าว

ในบทความเรื่อง “การสร้างชาติกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : กรณีของไทย” ๑๔ ของม.ร.ว. พฤทธิสาร ชุมพล ซึ่งได้วิเคราะห์กระบวนการสร้างชาติ (Nation Building) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ เขากล่าวว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมกุฎเกล้าฯ ทรงเล็งเห็นปัญหาของการลดความศักดิ์ศิริของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แล้ว พระองค์จึงทรงเสนอหลักการสำหรับสร้างชาตินิยมที่เป็นทางการอันได้แก่ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” เพื่อยกระดับชาติให้เป็นแก่นของชาตินิยม ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นระบบความคิดทางการเมืองของชาติไทย ที่มีมาแต่โบราณขึ้นอีกรั้งหนึ่ง และหลังจากที่เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ปรากฏว่า “พ่อขุน” “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” “รัฐธรรมนูญ” และ “ประชารัฐ” ถูกชนชั้นผู้ปกครองหอบยกขึ้นมาใช้แบบอ้าง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความชอบธรรม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกเหนือจากนี้ หลังจากปี พ.ศ.๒๔๘๑ (สุรьевุรพา) ลักษ “เชื้อผู้นำ” ถูกพัฒนาขึ้นมาแทนที่โดยอาศัยการที่

ผู้นำเป็นพหารสร้างภาพของรัฐบาลที่คล้ายคลึงกับภาพที่คนไทยเคยยกย่อง “มหาราช” ในกาลก่อน ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์หันกลับมาเกือบหนึ่งสถาบันกษัตริย์ อีกครั้ง โดยนำตัวแบบ “พ่อขุน” และ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” มาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม แก่ระบบการปกครองแบบเด็ดขาดโดยราชการ และยังคงมีมานะกระทั้งทุกวันนี้ ในบทส่งท้ายเขากล่าวว่า “ปัญหาการสร้างชาติถือจะมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่ปัญหา จะทำอย่างไรจึงสามารถประดิษฐ์ชาติให้มามีส่วนร่วมในระบบวัฒนธรรมด้านหนึ่ง กับมีส่วนร่วมในระบบการเมืองอีกด้านหนึ่ง ในกรณีของไทย ชนชั้นผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมโดยใช้สูตร “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นเครื่องมือของชาตินิยมที่เป็นทางการ มากกว่า การมีส่วนร่วมในระบบการเมือง

การศึกษาในลักษณะรูปธรรมเกี่ยวกับนโยบาย การสร้างชาตินิยมแบบเป็นทางการในสมัย จอมพลสฤษดิ์หัน ปรากฏอยู่ในบทความคิดเห็นของภัชราพร ช้างแก้วเรื่อง “บทบาทด้านสังคมและการเมืองขององค์การศาสนา” ๑๕ บทความนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกพูดถึงบทบาทของสถาบันพุทธศาสนา กล่าวคือคณะกรรมการศาสนาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างไรบ้างในสมัยจอมพลสฤษดิ์ และอีกส่วนหนึ่งพูดถึงองค์การศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัย

๑๓ “บรรณาธิการ” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับ “ข่าวไทย” ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓-๔ ต.ค. ๒๔๓๑.

๑๔ ม.ร.ว. พฤทธิสาร ชุมพล “การสร้างชาติกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง: กรณีไทย” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๐.

๑๕ ภัชราพร ช้างแก้ว “บทบาทด้านสังคมและการเมืองขององค์การศาสนา” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓-๔ ต.ค. ๒๔๓๑.

จอมพลสฤษดิ์ ได้แก่ จิตตภawanวิทยาลัย และสำนักปูร์สวารค์ โดยใช้เป็นกรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์การศาสนา กับการเมือง ในการเดินทางของจิตตภawanวิทยาลัยอ้างເຫດลักษณะธรรมมาใช้เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง ซึ่งยังคงสามารถดำเนินกิจกรรมมานะทั้งทุกวันนี้ ส่วนสำนักปูร์สวารค์ใช้ความเชื่อทางด้านไสยาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง แต่ภายหลังเริ่มถูกทางราชการจับตามองอย่างไม่ไว้วางใจ และท้ายสุดผู้นำสำนัก นายสุชาติ โภคลกิติวงศ์ ถูกจับกุมตัวและถูกสั่งปิดสำนักแล้ว สำหรับในส่วนแรกของบทความมีข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งที่ว่า “ศาสนาและพระมหาชัตติรย์ถูกผนวกเข้ากันแนวความคิดเรื่องการสร้างบูรณะการในชาติ จึงทำให้เกิดการยั่งหยั่งแนวคิดที่ริเริ่มมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ นั่นคือชาติ ศาสนา และพระมหาชัตติรย์”

เราสามารถดูด้วยตัวเองได้จากเหตุการณ์อันน่าสยดสยองของการสังหารหมู่นักศึกษาที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ซึ่งทำให้เข้าใจได้เป็นอย่างดีว่าความรุสึ่กงรักภักดีต่อสูตร “ชาติ ศาสนา พระมหาชัตติรย์” ได้ซาบซึมเข้าไปในจิตใจของชนชาวไทยลึกซึ้งเพียงใด หลังจากที่นักศึกษาร่วมผลักดันเพื่อประท้วงและล้มรัฐบาลทหารลงได้สำเร็จเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ บรรยายกาศประชาชนปีติยมีมากขึ้น กรรมการและข้าวนาที่เคยถูกกดขี่มาตลอดเริ่มตื่นตัวรวมกลุ่มเพื่อ

เรียกร้องสิทธิของตนมากขึ้นจนเกิดความวุ่นวายภายในประเทศ ประกอบกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงในแหลมอินโดจีนต่างถูกความด้วยลักษิสังคมนิยม ในสถานการณ์ที่ตึงเครียดทั้งในและนอกประเทศเป็นสาเหตุซึ่งกันให้ชนชั้นปักษ์รองยังได้แก่ กษัตริย์ เจ้านาย ทหาร นายทุน รวมตัวกันโดยมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องการปกป้องสถาบันที่มีแต่เก่าแก่ และสุดท้ายก็สิ้นสุดลงด้วยเหตุการณ์โศกนาฏกรรม ในเหตุการณ์ครั้งนั้น กลุ่มคนในฝ่ายชนชั้นปักษ์รองที่ใช้ความรุนแรงก็คือกลุ่มอนุรักษ์ หรือกลุ่มขวา สิ่งที่ทำให้กลุ่มขวาบ้าคลั่งจนกระทั่งไชอาวุธทำร้ายชีวิตนักศึกษาอย่างไม่เลือก อาจจะกล่าวได้ว่า สืบเนื่องมาจากการที่ชนชั้นปักษ์รองพยายามมองมองมวลชนให้เกิดความจงรักภักดีบูชา “ชาติ ศาสนา พระมหาชัตติรย์” นั้นเอง กวีรัตน์ คุณภัทร ได้วิเคราะห์บทบาทของลูกเสือชาวบ้าน และพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ในบทความเรื่อง “ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙” ๑๖

๒:

หลักการปกป้องกับนโยบายทางเศรษฐกิจ

ทราบได้ที่ชนชั้นปักษ์รองมีบทบาทในการเขื่อมโยงโลกทัศน์ทั้งสองของมวลชน อันได้แก่ “คุณ” และ “เดช” อำนาจการปกป้องก็จะเป็นสิ่งของธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคม นี่คือหลักการปกป้องระบบพระมหาชัตติรย์ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นระบบความคิด

๑๖ กวีรัตน์ คุณภัทร “ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ พ.ศ.๒๕๖๒

ทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ด้วยเหตุนี้ชันชึ้นผู้ปกครองจึงถูกเรียกร้องให้มีอำนาจเด็ดขาดและความเมตตากรุณา (อำนาจในการให้ความคุ้มครอง) ในเวลาเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คือชันชึ้นผู้ปกครองให้การคุ้มครองแก่ชันชึ้นได้การปกครอง ส่วนชันชึ้นได้การปกครองก็จะให้ความเชื่อฟังยอมทำตามอำนาจเด็ดขาดตอบแทนต่อชันชึ้นผู้ปกครอง

¶ ทความในหนังสือ “กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์การเมือง พ.ศ.๒๕๗๕ - ๒๕๓๐” ของ รังสรรค ธนาพรพันธ์ ได้เสนอผลงานการวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทยที่สัมพันธ์กับหลักการปกครองดังกล่าว เตต์ได้เลือกแปลไว้เฉพาะบทที่ ๔ “โครงสร้างส่วนบนกับกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ” บทที่ ๗ “ตลาดนโยบายเศรษฐกิจ” และบทส่งท้าย ๑๗ เข้าได้กำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่คือตั้งแต่พ.ศ.๒๕๗๕ เป็นต้นมา เข้าได้ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ (Super-Structure) มีอิทธิพลในการกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง โดยได้วิเคราะห์โครงสร้างอำนาจทาง

การเมืองและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ว่าเป็นปัจจัยสำคัญสองประการ ที่ทำให้พลังอำนาจขยายไปได้สามารถครอบคลุมกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเกือบทั้งหมดมา ปัจจัยทั้งสองประการในโครงสร้างส่วนบนที่เข้าพูดถึงนี้ เป็นสิ่งที่ระบบความคิดทางการเมืองที่มามาตั้งแต่สมัยอยุธยาสร้างขึ้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบความคิดทางการเมืองในโครงสร้างส่วนบนกับการครอบคลุมกระบวนการกำหนดนโยบายในโครงสร้างส่วนล่างเช่นนี้ ทำให้เห็นชัดเจนว่า ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ตาม นโยบายเศรษฐกิจของไทยยังคงตอกย้ำในสภาพเดิม ไม่ต่างไปจากสมัยที่มีการปกครองระบบสมบูรณานาญ่าสิทธิราชย์

รายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจภายใต้ระบบการปกครองสมบูรณานาญ่าสิทธิราชย์ คือตั้งแต่สมัยอยุธยามาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดูได้จากบทความต่อไปนี้ “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา” ของพระณี อวนสกุล ๑๙ “การค้ากับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ ๑๗” ของ อังสุนีย์ อุดมพาณิชย์ ๑๙ “ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเทพยุคต้น” ของ ญาดา ประภาพันธ์ ๒๐ “พระคลังข้าวที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย

๑๙ รังสรรค ธนาพรพันธ์ กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ.๒๕๗๕-๒๕๓๐ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย จัดพิมพ์ ๒๕๓๒.

๒๐ พระณี อวนสกุล “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา” วารสารธรรมศาสตร์ปีที่ ๔ เล่มที่ ๓ ก.พ. - พ.ค. ๒๕๑๘.

๑๙ อังสุนีย์ อุดมพาณิชย์ “การค้ากับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ ๑๗” วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ เม.ย.-มิ.ย.๒๕๑๓.

๒๐ ญาดา ประภาพันธ์ “ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น” ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ฉบับที่ ๒๕ พ.ศ. ๒๕๗๔.

พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๗๕ ของชลดา วัฒนศิริ ๒๑ และ “บทบาทของพระคลังข้างที่ต่อการลงทุนเศรษฐกิจในอดีต พ.ศ.๒๕๓๓- ๒๕๗๕” ของ ทวีศิลป์ สีบัวดันนະ ๒๒ ซึ่งบทความเหล่านี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ไม่ว่าจะเป็นนโยบายเศรษฐกิจในสมัยเด็กตาม ล้วนแต่อู่ญาวยได้การผูกขาดของชนชั้นผู้ปกครอง วิธีการบริหารนโยบายก็เป็นในลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าชาวจีนเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางชนชั้นแบบศักดินาเป็นเครื่องมือ

อย่างไรก็ตาม บทความของ ทวีศิลป์ ได้ใช้หนังสือราชการในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยซึ่งน่าสนใจเป็นพิเศษ เข้าพูดถึงการลงทุนทางเศรษฐกิจในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณานาชาติธิราชย์ ส่วนใหญ่ชาวจีนเป็นผู้ลงทุนทำกิจการในสมัยนั้น แต่ก็มิใช่หมายความว่าไม่มีเจ้านายชุนนาง หรือผู้ลงทุนไทยเลยที่สนใจในการลงทุนทำธุรกิจโดยไม่เกี่ยวข้องกับชาวจีน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เป็นตัวอย่างเจ้านายพระองค์หนึ่งในจำนวนหลายพระองค์ที่เข้ามามีบทบาทในการลงทุนทางเศรษฐกิจ พระองค์อาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางราชการและเพื่อพิง

ระบบอุปถัมภ์ภายใต้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ท้ายสุดก็ต้องประสบความล้มเหลวในการลงทุน ดังปรากฏในบทความของเขาระบุ “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” ๒๓

บทความเรื่อง “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา” ของสายชล วรรณรัตน์ ๒๔ ใช้ประกอบการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยปลายอยุธยาจนกระทั่งเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้อยุธยาเสื่อมโกร Müร ไว้ว่า “เมื่อการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าได้ขยายตัว จนเกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างชนชั้น การจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปย่อมเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ปรากฏว่า ชนชั้นนำในสมัยปลายอยุธยาไม่สามารถจัดระเบียบ และควบคุมสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ความขัดแย้งจึงปรากฏตั้งภายในชนชั้นมุลนายและระหว่างชนชั้นมุลนายกับชนชั้นไพร เพราะต่างก็ไม่ยอมรับระเบียบความสัมพันธ์ตามลำดับชั้น ในระบบศักดินาแบบเดิม ทำให้สังคมในปลายอยุธยา มีความบันปวนวุ่นวายอย่างมาก” ซึ่งเป็นเหตุการณ์

๒๑ ชลดา วัฒนศิริ “พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๗๕” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มิ.ย.๒๕๓๑.

๒๒ ทวีศิลป์ สีบัวดันนະ “บทบาทของพระคลังข้างที่ต่อการลงทุนเศรษฐกิจในอดีต (พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๗๕)” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๙.

๒๓ ทวีศิลป์ สีบัวดันนະ “ความพยายามของเจ้านายไทยในการลงทุนทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเจ้าบรมวงศ์-เรือกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒.

๒๔ สายชล วรรณรัตน์ “เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๕.

เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมขึ้นตามอิทธิพล การพัฒนาเศรษฐกิจการค้า กล่าวคือ สังคมศักดินา ที่เคยได้รับการหล่อเลี้ยงความอุดมสมบูรณ์ด้วยกำลังคน ย่อมเกิดความสั่นคลอนขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเข้าสู่สมัยที่สังคมจำเป็นต้องหล่อเลี้ยงด้วย กำลังเงินตรา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในจุดที่นำสันใจ มากที่เดียว

ป ทความที่ศึกษาเรื่องการพัฒนานายทุน อุตสาหกรรมในประเทศไทย ภายหลังเปิดประเทศค้าเสรี (เมื่อปี พ.ศ.๒๓๘๙) และถูกแทรกแซงทางด้านเศรษฐกิจจากนายทุนชาติตะวันตกได้แก่ บทความในหนังสือเรื่อง "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุน ในประเทศไทย พ.ศ.๒๓๘๙-๒๔๕๓" บทที่ ๓ นายทุน ข้าราชการและบทที่ ๔ นายทุนนายหน้าของ ศิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร^{๒๔} จากบทความทั้งสองทำให้เห็น สภาพแท้จริงของการเติบโตของนายทุนอุตสาหกรรม โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้ เพราะ นายทุนต้องรับการคุ้มครองจากศักดินาเพื่อสร้างฐาน เศรษฐกิจ

พรนี บัวเล็ก เป็นนักวิจัยผู้หนึ่งที่ติดตาม ศึกษาการเติบโตและการพัฒนาของนายทุน หลังจาก มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบกษัตริย์ ภายใต้รัชธรรมมนุญ ตั้งจะเห็นได้จากบทความเรื่อง

"การเติบโตและการพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ชาวจีนในประเทศไทย (๒๔๗๕-๒๕๑๖)" ^{๒๕} ในบทความนี้เขาได้เสนอให้เห็นภาพชัดเจนด้วย ตัวอย่างนายทุนผู้ขาดกุழุมหนึ่งคือ ตะกูลโสภณพนิช ผู้ซึ่งเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในธนาคารกรุงเทพฯ จำกัดในปัจจุบันนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ให้เห็นว่า วิธีการสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจได้อาศัยความ สัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม บทความเรื่อง "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" ของมัตรทิพย์ นาถสุغا^{๒๖} ให้ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ คณะกรรมการเข้ามามีอำนาจในการบริหารประเทศไทย ทั้งๆ ที่ไม่มีฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงเลย หนทางที่คณะกรรมการต้องตัดสินใจเลือกคือ การหันหน้าไปพึ่งระบบราชการและกำหนดนโยบายเศรษฐกิจแบบ ระบบชาตินิยม และในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่เปิดโอกาสให้นายทุนชาวจีนกับข้าราชการเริ่มผูกความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างเหนี่ยวแน่น

นอกจากนี้ หลังจากปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา นโยบายเศรษฐกิจของประเทศไทยถูกกำหนดไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประเมิน ผลจากการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาฯ ได้พูดถึง

๒๔ ศิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.๒๓๘๙-๒๔๕๓) สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ ๒๕๑๗๓

๒๕ พรนี บัวเล็ก "การเติบโตและการพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ชาวจีนในประเทศไทย (๒๔๗๕-๒๕๑๖)" วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑-๒ ๒๕๑๙ ต.ค.-มี.ค. ๒๕๑๐

๒๖ มัตรทิพย์ นาถสุغا "การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๘

ครั้งหนึ่งแล้ว โดยวิเคราะห์จากประกาศกรุงจีจานุฯ
เบกษาฉบับพิเศษ เรื่อง “สรุปผลการพัฒนาตามแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑-๖”
แต่ วันรักษา มิ่งมณีนาคิน ได้วิจารณ์แผนพัฒนาฯ ไว้
ในบทความเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ไทย” ๒๙ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ผลการพัฒนาตามแผน
พัฒนาฯ ฉบับที่ ๑-๖ และได้กล่าววิจารณ์แผนพัฒนาฯ
ทั้งห้าฉบับไว้ว่า “เนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมที่ประกาศใช้มามาแล้วรวม ๕ ฉบับ ถูกครอบงำ
ด้วยแนวพัฒนาการเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเป็นการ
พัฒนาที่มุ่งหมายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยิ่ง
กว่าการกระจายผลประโยชน์ มุ่งเขตเมืองยิ่งกว่าชนบท
มุ่งสาขาอุตสาหกรรมยิ่งกว่าเกษตรกรรม และที่
สำคัญกว่านั้นคือ มุ่งด้านเศรษฐกิจยิ่งกว่าความสมดุล
ของโครงสร้างสังคมทุกด้าน การใช้นโยบายเศรษฐกิจ
เช่นนี้จึงมีผลกระทบอย่าง普遍 ในที่นี้ก่อ大局ให้พัฒ
ผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อสังคมในชนบทเพียงสอง
ประการ ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังและจะต้องใช้ความ
พยายามอีกมากจึงจะแก้ไขได้ นั่นคือปัญหาความ
ยากจนและปัญหาการกระจายรายได้”

ก การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง
ที่ผ่านมา (พ.ศ.๒๕๐๔ - ๒๕๒๔) มีอัตราค่อน
ข้างสูง แต่การเติบโตอย่างรวดเร็วดังกล่าวไม่ได้ช่วย

ให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปดีขึ้น ทั้งนี้
เพราะว่าด้วยผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้
มีการกระจายหรือแจกจ่ายไปสู่ประชาชนโดย
ทั่วถึง เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม เป็นนัก
เศรษฐศาสตร์ไทยคนหนึ่งที่ได้วิจารณ์โฉมตี
พัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศไทยว่า
เป็นการเดินໂ托ในลักษณะที่ทำให้เกิดการรวมอำนาจ
ทางเศรษฐกิจมากขึ้น และทำให้เกิดช่องว่างใน
การกระจายรายได้ ที่มีความแตกต่างมากขึ้น ซึ่ง
ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคมมากขึ้นด้วย ดัง
เห็นได้จากบทความของเขาก็อ “การผูกขาดทาง
เศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย
” ๒๙ และ “โครงสร้างการกระจายรายได้
ของระบบเศรษฐกิจไทย” ๓๐

ในบทความแรก เขาพูดถึงการผูกขาด
ทางเศรษฐกิจในช่วงสมัยรัฐบาลทหาร (พ.ศ.๒๕๐๔ -
๒๕๑๖) กลุ่มนักธุรกิจ นักลงทุน (ชาวจีน) ได้เริ่ม^{๒๙}
ขยายอำนาจทางการเมือง โดยอาศัยแผนพัฒนา
เศรษฐกิจฯ ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็น^{๓๐}
เครื่องมือแสวงหาอำนาจในการผูกขาดทางเศรษฐกิจ
และเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นตามลำดับ
และต่อมาพวກเขามีการรวมตัวก่อการก่อการก่อการ
ก่อการก่อการก่อการก่อการก่อการก่อการก่อการก่อการ

๒๙ วันรักษา มิ่งมณีนาคิน “การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย” การพัฒนาชนบทไทย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๑.

๓๐ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย” วารสาร
ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๔.

๓๐ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “โครงสร้างการกระจายรายได้ของระบบเศรษฐกิจไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง
ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๔.

ผลประโยชน์ทางอ้อม แต่หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา พวກกลุ่มธุรกิจนาทุนเหล่านี้มีตัวแทน ส่งเข้ามาในสถาบันการเมืองอย่างเปิดเผยและใช้อำนาจทางการเมืองของโดยตรง โดยเข้าร่วมจัดตั้งพรรครการเมืองส่งคนลงสมัครรับเลือกตั้ง และมีตัวแทนนักธุรกิจในคณะกรรมการบริหารด้วยบทความนี้แสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจที่เคยมีลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ส่วนบทความที่สองของเกริกเกียรติ เป็นข้อมูลที่สำคัญที่แสดงภาพชัดเจนของโครงสร้างการกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย

วิทย์ เจริญเลิศได้วิเคราะห์การเดินทางเศรษฐกิจของไทยตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์ “นีโอลัลัสติก” ในบทความเรื่อง “วิเคราะห์การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในฐานะประเทศทุนนิยมบริวาร” ๓๑ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ทางผ่านสามขั้นตอนของการสะสุมทุนในระบบเศรษฐกิจไทย คือจากการสะสุมทุนแบบทดลองการนำเข้า → การสนับสนุนการส่งออก → การสะสุมทุนเพื่อการส่งออก และวิเคราะห์ถึงปัจจัยผลักดัน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวใหม่ และผลได้ผลเสียของการผนวกประเทศไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบ

เศรษฐกิจโลก เข้าสรุปว่า การหันมาส่งเสริมการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ที่พยายามจะสมทุนทดแทนเพื่อส่งออก ไม่สามารถก่อผลเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรมได้อย่างแท้จริง

๓ :

การพัฒนาเศรษฐกิจกับสังคมชนบท

หากเรายอมรับความจริงว่า ภายใต้เงื่อนไขการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ (มหาภาค) ชาวนาส่วนใหญ่ยังมีสภาพความเป็นอยู่ยากจนลง และยังเกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ย่อมจะเกิดข้อสงสัยขึ้นว่า อะไรคือสาเหตุที่ทำให้เกิดสภาพดังกล่าว และทำให้ชาวนาจึงไม่ลุกขึ้นประท้วงแสดงความไม่พอใจต่อสภาพดังกล่าว

ทั้งๆ ที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ได้พยายามพูดถึงการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมตามนโยบายพัฒนาสังคมเกษตรตลอดมา โดยเน้นการขยายตลาดแรงงานและการเพิ่มรายได้ที่เป็นเงินตราในภาคชนบท แต่วิทยากร เชียงกุล ได้ชี้ให้เห็นข้อสงสัยที่มีต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ว่าจะสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายลักษณะไหน ในบทความเรื่อง “บทบาทของทุนต่างชาติ รัฐ และภารภูมพีในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรภาคกลาง (พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๓)” ๓๒ และเรื่อง “การ

๓๑ วรวิทย์ เจริญเลิศ “วิเคราะห์การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยในฐานะประเทศทุนนิยมบริวาร” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๔ เล่มที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๗.

๓๒ วิทยากร เชียงกุล “บทบาทของทุนต่างชาติ รัฐ และภารภูมพี ในการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรภาคกลาง (๒๕๐๓-๒๕๒๓)” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ เล่มที่ ๔ เมษายน มิถุนายน ๒๕๒๖.

เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมภาคกลาง : ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม ๒๕๐๓-๒๕๑๓” ๓๓

ในบทความเรื่องแรกเข้าใจสrunปว่า นายทุนต่างชาติ รัฐ และภรรภมี ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ต่างก็ได้ร่วมมือกันเมืองทนาทอย่างสำคัญในการทำให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า และในการผนวกความสัมพันธ์แบบไม่ใช่ทุนนิยมในภาคชนบทให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก แต่สำหรับชาวนาเกี่ยวกองถูกขุดร่องไม่ต่างไปจากสภาพเดิมแม้แต่น้อย

ในบทความที่สองเข้าสrunปว่า แม้ว่ารัฐบาลไทยและนายทุนในประเทศ จะได้หาทางแก้ไขเพื่อยกระดับกำลังการผลิต ขยายอำนาจซื้อของประชาชนในชนบท เพื่อสนับสนุนการพัฒนาตลาดภายในประเทศ พยายามคิดโครงการบูรณะที่ดิน โครงการให้บริษัทเกษตรกรรมขนาดใหญ่และธนาคารไปร่วมลงทุน พัฒนาการเกษตรสมัยใหม่โดยให้ชาวนาชาวไร่ ผ่อนชำระค่าที่ดินและเงินที่ให้กู้มาลงทุนและทำสัญญาขายผลผลิตให้บริษัท ตลอดจนโครงการอื่นๆ เพื่อพัฒนาการเกษตรให้เป็นแบบทุนนิยมทันสมัยมากขึ้น แต่แนวทางการพัฒนาดังกล่าว ก็เป็นเพียงความ

พยายามที่จะหาทางเพิ่มผลผลิต เพื่อที่ชนชั้นที่ครอบครอง ควบคุมปัจจัยการผลิตและการกระจายจะชูดีรีดส่วนเกินได้มากขึ้น

บทความที่ได้ไวเคราะห์รายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมชนบทให้เห็นภาพชัดเจนก็คือบทความของวิทยากร เชียงกุล เรื่อง “วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย” ๓๔ บทความของเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม เรื่อง “วิเคราะห์กฎหมายปฏิรูปที่ดินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง” ๓๕ และบทความของสมนึก ทับพันธ์ เรื่อง “บทวิเคราะห์ พ.ร.บ.การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๙ และฉบับแก้ไข” ๓๖

บทความของวิทยากรได้ไวเคราะห์การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ ๑ - ฉบับที่ ๕ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทโดยตรง เข้าวิจารณ์การวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ว่า แนวโน้มนายและเป้าหมายการพัฒนาชนบทมีความก้าวหน้ากว่าแผนพัฒนาฉบับที่แล้วๆ มา ในแห่งที่ได้พยายามกำหนดพื้นที่ความยากจน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่สम่ำเสมอ และทำให้เกิดปัญหาซึ่งว่างและความเหลื่อมล้ำในฐานะรายได้ระหว่าง

๓๓ วิทยากร เชียงกุล “การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมภาคกลาง ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม ๒๕๐๓-๒๕๑๓” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ เมษายน ๒๕๒๕.

๓๔ วิทยากร เชียงกุล “วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย” สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มีนาคม-เมษายน ๒๕๒๖.

๓๕ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “วิเคราะห์กฎหมายปฏิรูปที่ดินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง” วารสารชัชรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๔ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๒๐.

๓๖ สมนึก ทับพันธ์ “บทวิเคราะห์ พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.๒๕๑๙ และฉบับแก้ไข” วารสารเศรษฐศาสตร์ชัชรมศาสตร์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๖.

ชนบทกับเมือง แต่ธุรกิจการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย การเสนอแนวทาง แผนงาน โครงการแก้ปัญหา ก็ยังมีประเด็นน่าวิเคราะห์อีกมากมาย

สำหรับทความของเกริกเกียรติและสมนึกได้วิเคราะห์ปัญหาการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาชนบท อาจจะกล่าวได้ว่า หลังจากที่เกิดการต่อสู้ของนักศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ชาวนามีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนอย่างจริงจังขึ้น จนกระทั่ง พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมต้องถูกประกาศใช้บังคับเป็นครั้งแรก ในปีพ.ศ.๒๕๑๘ โดยมีสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นผู้ดำเนินการตามเจตนาณ์เดิมของการปฏิรูปที่ดิน ต้องการบังคับซื้อที่ดิน Wen คืนมาจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่ๆ เพื่อจัดทำที่ดินให้ชาวนาที่ไม่มีที่ดินได้เข้าจับจองเข้าหรือเข้าซื้อแต่ปรากฏว่าสภาพเป็นจริงงานหลักของ ส.ป.ก. เป็นเพียงการนำเอาพื้นที่ป่าสงวน ที่ค่าธรรมเนียมต่ำมีต่ำให้นำไปปฏิรูปมาจัดสรรและให้กิจการอื่นเข้าหรือเข้าซื้อเท่านั้น บทความทั้งสองข้างให้เห็นปัญหาดังกล่าว นอกเหนือนี้ สมนึกยังได้กล่าวสีสีด ส.ป.บ.ปฏิรูปที่ดินว่า เป็นพ.ร.บ.เพื่อการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน

ในการศึกษาการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ โดยรัฐบาล จำเป็นต้องศึกษาดูว่า สังคม

ชนบทมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเกิดขึ้นบ้าง หรือว่า ชาวนามีปฏิกริยาต่อตอบอย่างไรบ้าง ซึ่งต้องให้ความสนใจบทความที่วิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามในชนบท เช่นบทความที่ได้ศึกษาวิเคราะห์สภาพความยากจนของชาวนาโดยดูจากหนี้สิน อันได้แก่บทความของ เจมศักดิ์และประยงค์ เรื่อง “โอมหน้านายทุนผู้ให้กู้ในชนบทไทย” ๓๗ บทความของนิพนธ์และประยงค์ เรื่อง “วัฒนาการของรูปแบบสัญญาภัยในชนบทไทย” ๓๘ และบทความของนิพนธ์ พัพงศ์การ เรื่อง “ตลาดสินเชื่อนอกระบบในชนบทไทย” ๓๙

ก บทความของเจมศักดิ์และประยงค์ได้วิเคราะห์ พฤติกรรมของนายทุนผู้ให้กู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในตลาดสินเชื่อนอกระบบในชนบท เขากล่าวไว้ว่า “สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในภาคเกษตรโดยทั่วไป จะมีความรู้ความเข้าใจ หรือมีภาพเกี่ยวกับนายทุนให้กู้ยืมเงินว่าเป็นนายทุนหน้าเลือด ขุ่นรด คิดดอกเบี้ยในอัตราที่แพงมาก และไม่ต้องออกแรงทำอะไรมากนัก เลย ก็ได้กำไรจากการปล่อยเงินกู้จำนวนมาก แต่ถ้าจะถอนผู้ที่อยู่ในภาคเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เคยหรือมีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนอยู่เสมอ จะได้คำตอบหรือภาพเกี่ยวกับนายทุนในลักษณะที่แตกต่างกับภาพข้างต้น โดยบุคคลเหล่านี้จะให้

๓๗ เจมศักดิ์ บินทอง และ ประยงค์ เนตยารักษ์ “โอมหน้านายทุนผู้ให้กู้ในชนบทไทย” เศรษฐกิจ : มนเส้นทางแห่งสันติประชาธิรัฐ เล่มที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๑.

๓๘ นิพนธ์ พัพงศ์การ และ ประยงค์ เนตยารักษ์ “วัฒนาการของรูปแบบสัญญาภัยในชนบทไทย” เศรษฐกิจ: มนเส้นทางแห่งสันติประชาธิรัฐ เล่มที่ ๑ มีนาคม ๒๕๓๑.

๓๙ นิพนธ์ พัพงศ์การ “ตลาดสินเชื่อนอกระบบในชนบทไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๓๓.

ความเห็นว่า นายทุนเป็นแหล่งที่พึ่งที่สำคัญ สามารถพึ่งพาได้ในยามเดือดร้อน ให้ภูมิปัญญาในเวลาอันรวดเร็ว และในบางครั้งไม่มีอะไรร้าบประกันก็ได้” ซึ่งเป็นคำพูดที่แสดงภาพชัดเจนของความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนผู้ให้ภูมิปัญญาในชนบทไทยได้เป็นอย่างดี

บทความของนิพนธ์และประยงค์ได้อธิบายวิวัฒนาการของรูปแบบเงินกู้ในชนบทไทยวิเคราะห์รูปแบบการกู้นอกรอบนว่ามีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาแทรกแซงในชนบท เข้าพบว่าถึงแม้รูปแบบของการกู้จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ลักษณะความสัมพันธ์ของการกู้ยืมยังคงเป็นลักษณะเดิมที่อิงกับระบบอุปถัมภ์ กล่าวคือ ผู้ให้กู้จะเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์การทำกินของผู้กู้ และผู้กู้ เป็นผู้ได้รับการอุปถัมภ์และต้องตอบแทนผู้อุปถัมภ์โดยนำผลผลิตทั้งหมดไปขายให้ (ซึ่งเรียกว่ากู้โดยใช้ระบบลูก哥ร)

ส่วนอีกบทความหนึ่งของนิพนธ์ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างตลาดสินเชื่อนอกรอบนในชนบทและลักษณะของธุรกิจสินเชื่อนอกรอบน ตลอดจนตารางอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อนอกรอบนในชนบทโดยแยกแต่ละภาค

รัฐได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ แต่ในเวลาเดียวกัน อำนาจก็แผ่ขยายออกไปแทรกแซงในสังคมชนบท เพื่อร่วมชนบทให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ และอิกต้านหนึ่งระบบทุนนิยมก็เข้าไปแทรกแซงในสังคม

ชนบทมากขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ระบบการผลิตถูกเปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อสนองตลาด ในสภาพเช่นนี้ สังคมชนบทมีการสนองตอบต่ออิทธิพลที่เข้ามาแทรกอย่างไร ศิวรักษ์ ศิวารமย์ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง “ชาวนา กับความแตกต่างทางชนชั้น”^{๔๐} เข้าใจศึกษาด้วยอย่างจังหวัดครรภาร์ซึ่งอยู่ในภาคกลางของไทยโดยพยายามวิเคราะห์และแจ้งความแตกต่างทางชนชั้นของชาวนา หลังจากที่สังคมชนบทได้รับอิทธิพลการแทรกแซงจากระบบทนายทุน เขากล่าวว่า “แม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่แตกต่างกันไปตามแบบทุนนิยมเกิดขึ้นก็ตาม แต่กรณีนี้หากความรู้สึกเก่าๆ ของชาวนาเกียร์ไม่หลุดไป ความรู้สึกแบบอุปถัมภ์กลับหนาแน่นตามกระแสทุนนิยม ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของการจ้างงาน” ซึ่งเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่า ถึงแม้จะเกิดการเปลี่ยนชนชั้นตามกระแสอิทธิพลของระบบทุนนิยมก็ตาม แต่มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างชนชั้นยังคงมีลักษณะแบบอุปถัมภ์ตามเดิม

ผลในการประชุมสัมมนาไทย-ยุโรปครั้งที่ ๓ เรื่อง “รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา” ซึ่งจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเอกสารวิชาการที่นำเสนออยู่ ๓ ฉบับ ได้แก่ “รัฐ : การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม” ของชัยน์ วรรณะภูติ^{๔๑} “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม กับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ”

^{๔๐} ศิวรักษ์ ศิวารமย์ “ชาวนา กับความแตกต่างทางชนชั้น” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑-๒ ตุลาคม ๒๕๖๘-มีนาคม ๒๕๖๙

^{๔๑} ชัยน์ วรรณะภูติ “รัฐ : การพัฒนาชนบทและการสืบทอดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม ในหมู่บ้านภาคเหนือของไทย” รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดีศึกษา พ.ศ.๒๕๖๓

ของชาติชาย ณ เชียงใหม่ ๔๒ และ “หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน” ของพิลิป เอิร์ช ๔๓ ส่องบทความรกร เป็นผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบทภาคเหนือของไทย

๑) ความของชั้นต์เป็นผลงานการศึกษา “บ้านชั้ง” ซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคเหนือ โดยวิธีการวิจัยสามารถด้านมนุษยวิทยา เข้าสรุปผลการวิจัยไว้ว่า “ในขณะที่วิถีการผลิตแบบทุนนิยมได้แทรกเข้าไปสู่ชนบทภาคเหนือของไทยมากขึ้นๆ รัฐได้พยายามบริการและโครงการ “พัฒนา” ต่างๆ ออกไปโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ การแทรกตัวดังกล่าว อย่างไรก็ได้ บริการและความพยายามในการพัฒนาดังกล่าว ก็มีลักษณะที่ค่อนข้างจำกัด ไร้ประสิทธิภาพ และมีแนวโน้มที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่คนบางส่วนหรือชนชั้นบางชนชั้นที่อยู่ในชนบท ในที่สุดแล้วบริการและความพยายามของรัฐตามที่กล่าวมาเนี้ ทำให้ชนชั้นที่มีทรัพย์สินร่ำรวยอยู่แล้วสามารถสะสูความมั่งคั่งร่ำรวยเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ปล่อยให้ชนชั้นผู้เช่านทำกินและกรรมกรรับจ้างต้องตกอยู่ในสภาพที่ยากลำบากมาก ยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้ล้วนมีผลอำนวยความสะดวกในการสืบทอดความสัมพันธ์ทางการผลิต

บทความของชาติชาย เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมทางด้านการเมืองของบุคคลและกลุ่มทางการเมืองใน “หมู่บ้านสัน” และ “หมู่บ้านแก้ว” ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาพฤติกรรมของคน

๖ คน หมู่บ้านละ ๓ คน เพื่อศึกษาดูว่าชาวบ้านแต่ละคนมีเครือข่ายความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างไร ทั้งยังได้ศึกษาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ ในหมู่บ้านเพื่อหาภาพที่ชัดเจนว่า ชาวบ้านแต่ละคนใช้เครือข่ายสังคมส่วนตัวในพฤติกรรมทางการเมืองอย่างไรบ้าง เข้าได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำหมู่บ้านกับคนภายนอกที่มีอิทธิพล ความไม่เห่าเที่ยมกันในการควบคุมความมั่งคั่ง สถานภาพและอำนาจ รวมทั้งการขาดหลักประกันที่เป็นทางการที่เชื่อถือได้ในความปลอดภัยของร่างกายและความยุติธรรมตามกฎหมาย ไม่เพียงแต่ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนไม่กล้าท้าทายคนที่มีอำนาจในหมู่บ้านอย่างเปิดเผย หากยังเป็นแรงกดดันที่ทำให้พวกเขาระตองใช้การเมืองแบบส่วนตัว และแสวงหาความคุ้มครองจากคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่เหนือกว่า สภาพการณ์เช่นนี้ ส่งเสริมและรักษาให้มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ท่ามกลางสภาพที่สังคมชนบทถูกอำนาจของรัฐเข้าครอบ管家บ้านจำเป็นต้องแสวงหาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ขึ้นใหม่

บทความจากเอกสารวิชาการในการสัมมนา อีกบทความหนึ่ง เป็นบทความของ พิลิป นักวิจัยชาวออสเตรเลีย การเสนอบทความนี้อาจจะไม่ตรงจุด มุ่งหมายที่ต้องการติดตามผลงานวิจัยของนักวิจัยไทย ก็จริง แต่เป็นบทความที่น่าสนใจควรจะนำมาประกอบการศึกษาไว้เคราะห์ หมู่บ้านที่เข้าเข้าไปทำวิจัยคือ

๔๒ ชาติชาย ณ เชียงใหม่ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ” รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดศึกษา พ.ศ.๒๕๓๓

๔๓ พิลิป เอิร์ช “หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน” รัฐกับหมู่บ้านในไทยคดศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๓

“บ้านใหม่” ซึ่งเป็นหมู่บ้านในจังหวัดอุทัยธานีในภาคตะวันตกของประเทศไทย หมู่บ้านนี้มีลักษณะเป็นเขตป่าไม้ที่ถูกบุกเบิกได้ไม่นานมาตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในการปกครองหมู่บ้านของผู้คนที่เรียกว่า “คนโต” ซึ่งปกครองโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่มีต่อชาวบ้าน และเนื่องจากยังเป็นหมู่บ้านที่ทุรกันดาร มีภัยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ จึงเป็นตัวอย่างที่จะศึกษาให้เข้าใจถึงวิธีที่รัฐใช้ระบบความคิดทางการเมือง (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) ในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วย

นอกจากนี้ พอต้า แก่นแก้ว เป็นนักวิจัยอีกคนหนึ่งที่ให้ความสนใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท หลังจากที่ประเทศไทยเปิดประตูการค้าเสรี โดยเชิญสนธิสัญญาเบาไวริง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ เข้าได้เสนอบทความเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนปากพนัง พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๕” ^{๔๔} เขาลงศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านปากพนังซึ่งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชในภาคใต้ของไทย เขายกบัวว่าในหมู่บ้านแห่งนี้ ชาวนาเริ่มมีการผลิตเพื่อส่งออกตลาดทั้งนี้ เพราะได้รับอิทธิพลของระบบทุนนิยม เช่นกัน แต่เนื่องจากเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวนาหันกลับมาผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น อีกครั้งนบทความชื้นนี้ แสดงให้เห็นความเหลือเชื่อมลดลงของชาวนา ที่ไม่ต่อการปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์แต่ละสมัย

๔ :

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับชาวนา

จากการศึกษาวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ เปรียบเทียบกับสภาพเป็นจริงในชนบทข้างต้น ทำให้เราเข้าใจแล้วว่า การแทรกซึมของระบบทุนนิยมก็ตาม การรวมชนบทเข้าสู่รัฐก็ตาม ปฏิกริยาตอบของชาวนาไม่ว่าทางด้านการเมืองหรือเศรษฐกิจ จะกระทำโดยฝ่ายความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเก่าระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาเพื่อใช้เป็นระบบความคิดทางการเมือง ลักษณะพิเศษของความสัมพันธ์ดังกล่าวก็คือ เป็นความสัมพันธ์แบบได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย และอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุนี้เอง ในสังคมไทยจึงไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และไม่ปรากฏให้เห็นการต่อสู้หรือการประท้วงต่อต้านของชนชั้นได้การปกครองมาในอดีต แต่กระนั้นก็ตามมิได้หมายความว่า ชาวนาที่เป็นชนชั้นได้การปกครองจะยอมรับความเป็นอยู่อันยากแค้น และเชื่อฟังภายใต้การบังคับของชนชั้นปกครองแต่โดยด้อยคุณลักษณะ ในประวัติศาสตร์ไทยเราจะพบความเคลื่อนไหวของชาวนาหรือที่เรียกว่า “กบฏไพร์” เมื่อก่อนกัน

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา มีบทความเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวนาเป็นจำนวนมากมาย เช่นบทความของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ

^{๔๔} พอต้า แก่นแก้ว “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนปากพนัง พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๔๕” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๓๑.

“การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยในอดีต”^{๔๕} บทความของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “กบฏไพร์สมัยอยุธยา” ^{๔๖} บทความของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ ในหนังสือ “บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย : เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนาอยุคใหม่” บทที่ ๒ และบทที่ ๓ ^{๔๗} โดยทั่วๆ ไปมีผู้ที่สนใจปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวนาภัยในกรอบบทชี้แจงของ พงศาวดาร ๑,๐๐๐ ปี แต่บทความเหล่านี้เป็นผลการวิจัยในแง่ที่สนใจสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในช่วงระหว่างที่ชนชั้นปักครองพยายามสร้างระบบความคิดทางการเมือง แต่เกิดมีปฏิริยาการเคลื่อนไหวต่อต้านจากชนชั้นได้การปักครอง

ดังที่กล่าวมาแล้ว ตามระบบความคิดทางการเมืองของไทย ขณะที่ชนชั้นผู้ปักครองสามารถเชื่อมโยงและครอบงำโลกทัศน์ “คุณ” และ “เดช” ของมวลชนได้ อำนาจการปักครองจะเป็นสิ่งของธรรมะ และได้รับการยอมรับจากมวลชน สำหรับโลกทัศน์ “คุณ” พุทธศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือปูรุ่งแต่งอำนาจ พระมหาชัตติยหรือชนชั้นผู้ปักครองในฐานะผู้สร้างシステムบุญไว้มากที่สุดในโลก เนื่องจากชนชั้นผู้ปักครองเป็นผู้มีบุญภารมี มวลชนจึงต้องพึ่งพาอาศัย “บุญภารมี” ของชนชั้นผู้ปักครอง ด้วยทฤษฎีนี้เองที่ทำให้ประชาชนยอมรับเชือพังพระมหาชัตติยและ

ชนชั้นปักครอง

๔๕ อกจากนี้ ในประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา เมื่อ **๙๖** เกิดเหตุการณ์ในการย่างซิงอ่านเจ้ายในสถาบันชัตติยจำนวนหลายครั้ง มีเหตุการณ์รุนแรงถึงขั้นลอบปลงพระชนม์เพื่อชิงบลังก์ ในกรณีดังกล่าวผู้ที่ขึ้นมาครองตำแหน่งชัตติยองค์ใหม่ จะอ้างความชอบธรรมของตนว่ากษัตติยองค์ก่อนสิ้นบุญ นำร่มเสียแล้ว ตามทฤษฎีนี้ยังนำมาใช้อ้างในการเมืองที่เกิดความยากแค้นทางเศรษฐกิจหรือเมื่อเกิดปั่นป่วน วุ่นวายขึ้นในสังคม โดยอ้างว่ามีสาเหตุสืบเนื่องมาจากผู้ปักครองในสมัยนั้นหมดบุญเสียแล้ว และเมื่อมีความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจหรือความเดือดร้อนทางสังคมเกิดขึ้นจะด้วยเหตุใดก็ตามแต่สภาพการณ์ดังกล่าวก็อาจถูกใช้เป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิดมีคนอ้างตัวว่าเป็น “ผู้มีบุญ” คนใหม่ มาปลดเปลือกความทุกข์ยากของประชาชนในทำนองเป็น “พระศรีอริย” ของประชาชน ผู้นำกบฏชาวนาในอดีตที่ผ่านมาอาศัยอุดมการณ์พระศรีอริยเป็นเครื่องมือในการรวมตัวมวลชน ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนไหวของชาวนาในอดีต จึงไม่ช่วยให้มีการต่อตัวต่อชนชั้นหรือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมเลย

ในสมัยราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราชภูรุ่มีความทุกข์

^{๔๕} กนกศักดิ์ แก้วเทพ “การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยในอดีต” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มี.ค.-เม.ย. ๒๕๒๖.

^{๔๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “กบฏไพร์สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอริย-พระมาลัย” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ เล่มที่ ๑ ก.ค.-ก.ย. ๒๕๒๒.

^{๔๗} กนกศักดิ์ แก้วเทพ บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย : เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนาอยุคใหม่ โครงการหนังสือสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๙.

เดือดร้อนมาถวายภัย แต่หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เปลี่ยนมาเป็น “คำร้องเรียน” ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นได้ปกครอง และเพื่อป้องกันไม่ให้มีการเคลื่อนไหวรุนแรง เกี่ยวกับรายละเอียดเรื่องนี้พบในบทความของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรื่อง “ความนึกคิดของราชภูมิต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเศรษฐกิจในคราวราชที่ ๒๕๔๐” ๔๙ เข้าชี้ให้เห็นว่า ตามความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย โดยทั่วไปเชื่อว่า การปฏิวัติเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ.๒๕๔๕ เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของปัญญาชนกลุ่มนี้ที่อยู่ในเมืองหลวง ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยเลย แต่จากการวิเคราะห์ “ภัยคิก” และ “คำร้องเรียน” พิสูจน์ให้เห็นว่า ในสมัยนั้นประชาชนทั่วไปก็มีความตื่นตัวทางด้านการเมืองมากเหมือนกัน

ก nakthakdi ได้ศึกษาวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของ สหพันธ์เกษตรกรไทยที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ต่อสู้ของนักศึกษาเมื่อ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖ ในบทความของเขากล่าวถึงการต่อสู้เรียกร้องเกี่ยวกับบัญหาที่ดินและปัญหาหนี้สิน จながらเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น (การเรียกร้องในสิทธิการครอบครองที่ดิน) ไว้อย่างละเอียด แต่การรณรงค์ของชานาไม่ปรากฏให้เห็นอีกเลย หลังจากเกิดรัฐประหารขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ซึ่งเขาได้สรุปเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “ชาวนามีความต้องการที่จะ

ต่อสู้อย่างสูง ไม่ว่าการต่อสู้นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใด เพื่อผลประโยชน์รูปธรรมเฉพาะหน้าและอื่นๆ สิ่งที่เป็นแรงกดดันมิให้ชานาแสดงพฤติกรรมที่ต่อสู้ออกมาในยุคสมัยปัจจุบัน จึงมิใช่ปัจจัยทางด้านอุดมการณ์ หากแต่เป็นปัจจัยภายนอกที่กดดันปราบปรามเอาไว้ และในบทความเรื่อง “การเคลื่อนไหวของชาวนาในอดีต” เขายังอ้างคำพูดของ จำรัส ม่วงยาม อดีตประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยไว้ว่า “ชาวนาชาวไร่มากปริมาณ ขาดคุณภาพด้านความคิด แต่ชาวนาชาวไร่นั้นมีความขยันอดทน งานเบาหรืองานหนักเอาทั้งนั้น ขอให้มีรายได้พอ กินอย่างเตี่ยว... จะถูกชุดรีดอย่างไรนั้นไม่คำนึง... ชาวนาชาวไร่ยังเชื่อเรื่องนาปะเรื่องกรรมและเวรเป็นส่วนมาก ถ้าถูกโงก็จะฟูดว่า เป็นเรื่องกรรมเรื่องของเราร่อง หรือเป็นเรื่องเคราะห์กรรมเป็นต้น... ที่เป็นเช่นนี้ เพราะชาวนาขาดโอกาสทางการศึกษา ขาดความคิดที่แท้จริง ถูกแต่มอมเม่า...” บทความนี้ชี้ให้เห็นอิทธิพลจากภายนอกและการมอมเมากำถันความคิดตามระบบความคิดทั่วโลก การเมืองอย่างชัดเจน

เกี่ยวกับบัญหาการบีบบังคับและการจำกัดขอบเขต ที่มีต่อการเคลื่อนไหวของชาวนาของรัฐ สุริชัย หวันแก้ว ได้ศึกษารายละเอียดในบทความเรื่อง “ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒนาปัจจุบัน” ๕๐ เข้าชี้ให้เห็นว่า ในช่วงระหว่างปี

๔๙ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “ความนึกคิดของราชภูมิต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเศรษฐกิจในคราวราชที่ ๒๕๔๐” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๖.

๕๐ สุริชัย หวันแก้ว “ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒนาปัจจุบัน” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๖ เล่มที่ ๓ กันยายน ๒๕๒๖.

พ.ศ. ๒๕๗๗ - ๒๕๗๙ และปี พ.ศ. ๒๕๘๔ - ๒๕๘๕
ผู้นำชาวนาถูกกลوبัลสังหารและหายสาบสูญหลังจาก
ถูกจับกุมตัวไปเป็นจำนวนถึง ๕๓ คน

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดช่องว่าง
ความเหลือมล้าทางด้านรายได้มากขึ้น แต่หากว่า
ครบได้ที่การเคลื่อนไหวของชาวนาถูกกลุ่มภัยนอก
(รัฐ) ครอบงำความเชื่อโดยระบบความคิดทางการเมือง
(ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) ตลอดจนใช้กำลัง^{อาชญากรรม} ได้แก่ ไม่สามารถเดินทางไปสู่ปราบปรามให้สูญเสียไป
การลดช่องว่างรายได้ให้เลิกลง คงจะเป็นสิ่งที่ทำ
ได้ยากที่เดียว แต่อย่างไรก็ตาม ความไม่พอใจ
ของประชาชนก็แสดงออกให้เห็นในการปฏิวัติ
เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.๒๕๗๕ นอกจาก
นี้การเคลื่อนไหวของชาวนาหลังจากการต่อสู้ของ
นักศึกษา ๑๔ ตุลาคม ๒๕๗๖ ถึงแม้ในกระบวนการ

เคลื่อนไหวของชาวนาจะมีข้อวิพากษ์วิจารณ์มากมาย
ก็จริง แต่ก็เป็นสิ่งที่ช่วยผลักดันให้พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดิน
ออกประกาศบังคับใช้ นอกเหนือนี้ ชนชั้นผู้ปกครองที่
ใช้อำนาจ “คุณ” เป็นเครื่องมือครอบงำ ก็ย่อมอยู่ใน
ฐานะที่ไม่สามารถเดินด้วยต่อความไม่พอใจและการ
ประท้วงเรียกร้องของประชาชน และเชื่อว่าตารานได้ที่
ประชาชนยังพยายามเรียกร้องต่อชนชั้นผู้ปกครองต่อ^{ไปเรื่อยๆ} อย่างน้อยสังคมไทยจะต้องเกิดการ
เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ชาวนาได้เบรียบขึ้นบ้าง
ไม่มากก็น้อย และท้ายสุด กว่าที่ชาวนาจะหลุดพ้น
จากความเป็นอยู่ที่ยากจนข้นแค้นได้ ก็อาจต้องรอจน
กระทั่งชนชั้นปกครองที่เคยใช้ระบบความคิดทางการ
เมือง (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) เป็นเครื่องมือ^{ครอบงำ} คงจะต้องถูกระบบความคิดทางการเมืองนี้
รัดคอตันเอง ก็อาจจะเป็นไปได้